

קבר יוסף: לא הפקרנו – לא הסברנו

בנסיבות המיוחדות ששררו בימיה הראשונים של אינתיפאדת אל-אקצא הייתה החלטה לפנות את מדחת יוסף ז"ל ממתחם קבר יוסף באמצעות הפלסטינים שקולה, נכונה ונכונה. באותה עת עדיין שררו מידה רבה של אמון ושל הסתמכות הדדיים בין צה"ל לבין הרשות הפלסטינית, ואלה הוכיחו את עצמם לפני האירועים, במהלכם ואחריהם. חשוב להסביר את העובדה הזאת כדי לנפץ את מיתוס ההפקרה, שקנה לו שביתה לא רק בציבור הרחב, אלא גם בצה"ל

תא"ל יעקב זיגדון

לתוצאה הטרגית. הבנת ההקשר והנסיבות חשובה על מנת להעריך את איכות החלטה שהתקבלה לפנות את הפצוע באמצעות הפלסטינים – החלטה שזכתה לקיתונות של ביקורת על-ידי רואי שחור-לבן, המרוחקים מההוויה ומהמציאות ששררו באותה עת בשטח. מצבו של הפצוע, כפי שהיה ידוע לחבורת הפיקוד שפיקדה על האירוע, הוא קריטי בבחינת אותה החלטה.

לכתיבת המאמר הזה הסתייעתי רבות בתחקיר שכתב סא"ל אלכס חייקוב, מפקד התיאום והקישור בשכם, ושפורסם תחת הכותרת: "הלחימה בקבר יוסף – סיפור המעשה"³. בתחקירו מתאר סא"ל חייקוב את כל שלבי הלחימה עד לפינויו של המתחם. נעזרתי בתחקיר הזה על מנת לרענן את הזיכרון ועל מנת לעשות סדר בדברים, שהיו ידועים לי ברובם מהיכרות אישית.

ובראשונה בתחום המבצעי: נכשלנו בחילוץ. בקביעה הזאת אין חדש, והיא כבר נוסחה על-ידי הרמטכ"ל עצמו. אולם הכישלון המבצעי אינו היחיד שבו

שוטר מדחת יוסף ז"ל אכן לא הופקר. הכישלון של צה"ל אינו נעוץ בתחום הערכי אלא בראש ובראשונה בתחום המבצעי: נכשלנו בחילוץ

לקה צה"ל; הכשל השני שלו היה בתחום ההסברה. לא ידענו להסביר – קודם כול לעצמנו, בתוך צה"ל – שאכן שוטר מדחת יוסף ז"ל לא הופקר.² במאמר הזה אתאר את הנסיבות ואת השתלשלות האירועים שהביאו

פתיחה

ביום א', 1 באוקטובר 2000, היום השני לראש השנה תשס"א, בסביבות השעה 18.30, נפל לוחם מג"ב, שוטר מדחת יוסף ז"ל, על משמרתו בקבר יוסף שבשכם. מאז אותו יום עלה הנושא שוב ושוב לסדר היום הלאומי וזכה לאיך-ספור התייחסויות מצד גורמים שונים בהקשר לסוגיה של הפקרת פצועים בשדה הקרב.

אחד מערכי היסוד של צה"ל הוא שאין מפ"קירים פצועים,¹ ושוטר מדחת יוסף ז"ל אכן לא הופקר. הכישלון של צה"ל אינו נעוץ בתחום הערכי אלא בראש

מפקד פו"ם בעבר רמ"ט פקמ"ז

המתפללים ללון במקום. כוחות ישראלים – בעיקר של מג"ב איר"ש – נשאר להגן על המתחם לאחר שהמתפללים עזבו אותו.

בספטמבר 1996, באירועי מנהרת הכותל, נהרגו שישה חיילים במהלך מבצע החבירה אל מתחם הקבר וחילוץ הכוח שהגן על המקום. ההתקפה הפלסטינית על קבר יוסף מצאה אותנו לא מוכנים מהבחינה הצבאית למצב מעין זה. הלקחים העיקריים נסבו סביב בעיות טקטיות של חבירה בין הכוח הפורץ לבין תצפית מגבה, הצורך בהשתלטות על מבנים ועל שטחים שולטים סביב המתחם והעדר שפה משותפת וטכניקה קרבית להפעלת

להתעקש על המשך נוכחותה במקום. במשך השנים התעקשו אנשי הישיבה להרחיב את המקום עוד ועוד ולקיים בו רציפות מתמשכת של מתפללים יהודים. במהלך פעילותם הם התעמתו לעיתים קרובות עם החיילים ועם המפקדים שהופקדו על ביטחונם. מקור חיכוך נוסף היו תושבי המקום, בעיקר ממחנה הפליטים בלאטה.

ב-1995, בעקבות הסכמי אוסלו, יצא צה"ל משכם. הקבר והמתחם הצבאי והמנהלתי שסביבו הוגדרו בהסכמים כשטח שבשליטה פלסטינית מלאה (שטח A), אולם ההסכמים הבטיחו גישה חופשית לאתר, חופש פולחן ונוכחות של שומרים ישראלים

כרמ"ט פיקוד מרכז עסקתי רבות – יחד עם סגן מפקד אוגדת איר"ש, אל"ם חסבאני מעדא, ומח"ט שומרון, אל"ם יוסי אדירי – בהכנת מתחם הקבר ללחימה ולתרחישים קיצוניים, דוגמת אלה שחזינו בהם בסופו של דבר במו עינינו. מההיבט הצבאי מתחיל סיפורה של הלחימה על קבר יוסף בהפקת הלקחים מאירועי מנהרת הכותל בספטמבר 1996.

רקע

המבנה המוכר כקבר יוסף ממוקם בשכם בסמיכות מיידית למחנה הפליטים בלאטה. בתנ"ך מסופר על קבורת יוסף בשכם⁴ ובידינו עדויות נוסעים החל

מתחם הקבר לפני פרוץ האינתיפאדה השנייה

קבר יוסף בצילום מהמאה ה-19

מסוקי קרב על-ידי כוחות יבשה.⁷ הלקחים שהופקו מאירועי מנהרת הכותל באו לידי ביטוי בשתי תוכניות עיקריות: "כותונת פסים" ו"גן סגור".

תוכנית "כותונת פסים" התבססה על גודד החירמ"כ הגזרתי, ותכליתה העיקרית הייתה כיבוש מרחב הקבר, חבירה למתחם, השתלטות על שטחים שולטים באיזור הקבר וחילוץ המתפללים והמגינים – אם הם נלכדו במקום. התוכנית יכלה להתבצע בשני אופנים: שקט ורועש. "התוכנית הרועשת" כללה פריצה אגרסיבית תוך תנועה ואש מהירים. "התוכנית השקטה" כללה תנועה מאובטחת יותר ובקצב מתון יותר. ההחלטה באיזו תוכנית לבחור אמורה הייתה להתקבל בבוא העת בהתאם לנסיבות.

בבגדים אזרחיים. הסביבה החיצונית של הקבר – כך נקבע בהסכמים – אמורה הייתה להיות מאובטחת על-ידי שוטרים פלסטינים. התנועה אל המתחם וממנו אמורה הייתה להיות מאובטחת על-ידי סיורים משותפים ישראלים-פלסטיניים בהתאם להסכמים האמורים.⁶

לאחר שצה"ל יצא משכם בהתאם להסכמים, התנהלה במקום פעילות שגרתית, שכללה הסעות יום-יומיות של מתפללים יהודים אל המקום וממנו. ההסעות נעשו באוטובוס מוגן ירי ממפקדת החטיבה בחורון למתחם הקבר – ובחזרה. המתפללים הוסעו למקום מדי בוקר ופוננו ממנו מדי ערב, למעט במקרים מיוחדים, שתואמו מראש עם הפלסטינים, שבהם נשאר

הממאה ה-4 לספירה, המזהות את האתר הזה עם קברו של יוסף בן יעקב. החל מימי הביניים התפתחה מסורת מוסלמית, שלפיה נמצא קבר יוסף במערת המכפלה שבחברון. במקביל יוחס המבנה בשכם לקברו של שייח' יוסף דויכאת, שהחמולה שלו היא בעלת החזקה על הנכס עד היום.⁵ בספרות נוסעים מוסלמית קדומה מכונה המקום "יוסף א-צדיק" ("יוסף הצדיק").

לאחר מלחמת ששת הימים לא הייתה התעניינות של ממש מצד גורמים יהודיים במקום. רק ב-1982 "גילה" את המקום ישראלי בשם רומם אלדובי, קבע שזהו קברו של יוסף, ובמקום התפתחה ישיבה בשם "עוד יוסף חי". אנשי הישיבה הם הגורם המרכזי לכך שישראל עתידה הייתה מאוחר יותר

במקביל גובשה התוכנית "גן סגור", שעיקרה הוא פינוי המתחם מהמתפללים ומהחיילים והפקדתו בשלמותו בידי הרשות הפלסטינית. גם התוכנית הזאת כללה שתי גרסאות: האחת למקרה שישנה התרעה מראש והאחרת בהעדר התרעה. במקרה של התרעה בעוד מועד אמור היה הפינוי להתבצע מראש באופן מאורגן ומסודר. במקרה של התלקחות פתע ללא התרעה אמור היה הכוח הלכוד במתחם לחלץ את עצמו מתוכו.

לקח נוסף שיושם בעקבות אירועי מנהרת הכותל, שבמהלכם הוצתה הישיבה, היה ביצור ומיגונו של המתחם והגדלת האספקה שבו, כך שיוכל להחזיק מעמד יממות אחדות, בלי שיהיה צורך לחבור אליו מייד לאחר שיוטל עליו מצור. במקום מוקמו – בתיאום עם הפלסטינים – חדרי ביטחון, שסיפקו מחסה מלא מפני נשק קל. פעולות התבצרות נוספות התבצעו טיפין-טיפין.

תהליך המיגון הואץ לאחר אירועי הנכבה ב־15 במאי 2000. במהלך האירועים האלה שוב הוצת מתחם הקבר ובכלל זה הישיבה שבו. לאחר ששבה הרגיעה, הושג סיכום עם הפלסטינים, שלפיו ייבנה מבנה הישיבה מחדש, אך הפעם מאבן ולא מפלסטיק קשיח, המועד לפורענות. באירועי הנכבה, שהיו מעין "יומן" לקרב על קבר יוסף בימים הראשונים לאינתיפאדת אל-אקצא, התרחשה התפרעות המונית מלווה בירי מסביב למתחם הקבר. הפורעים ניסו להיכנס למתחם הקבר, אך הונסו משם באש שנורתה מתוך המתחם ומתל א-ראס הסמוך. במהלך האירוע הזה נפצע מפקד הקבר, מפקח שאדי. במשך כארבע שעות לאחר שנפצע נותר מפקח שאדי במתחם הקבר, עד שפונה על-ידי הפלסטינים. על תפקודו ועל קור רוחו בהיותו פצוע זכה מפקח שאדי לצל"ש אלוף הפיקוד. פציעתו של מפקח שאדי ופינויו בסופו של דבר בתיאום עם הפלסטינים היו הבסיס התודעתי עבור כל מי שהיו

מעורבים מאוחר יותר בקרב על קבר יוסף בפתיחתה של אינתיפאדת אל-אקצא.

הטענות

טענתי העיקרית בסקירה הזאת היא שלא הפקרנו את מדינת יוסף ז"ל, אך לא השכלנו להסביר את העובדה הזאת והשארנו חלל, שאליו חדרו גורמים שונים, בחלקם שרלטנים בעלי אינטרסים מגוונים, שקפצו על עגלת המקרה המצער.

ואלה הטענות שהופנו נגד צה"ל בעקבות נפילתו של מדינת יוסף ז"ל:

- הטענה העיקרית שהושמעה נגד

לא זו בלבד שמקבלי ההחלטות לא ידעו מהי דתו של החייל הפצוע, השאלה הזאת כלל לא העסיקה אותם

צה"ל הייתה שהוא הפקיד את ביטחון חייליו בידי גורמים פלסטיניים ובכך הוא בעצם הפקירם.

- הטענה השנייה הייתה שהכוח, שאמור היה לפרוץ אל מתחם הקבר ולחלץ את הנצורים, לא היה מוכן ונכון לביצוע המשימה.⁸

- הטענה השלישית שנשמעה הייתה שלא נעשה מאמץ רב יותר לחלץ את הפצוע בשל היותו דרוזי. אילו היה הפצוע יהודי – כך נטען – היינו רואים פריצה מהירה של כוח גדול לתוך מתחם הקבר.

תשובתי לטענה הראשונה היא שבהקשר, בנסיבות ובמסגרת הזמן הנתונה ונוכח מצבו של הפצוע הייתה ההחלטה לחלצו באמצעות הפלסטינים נבונה ונכונה.

באשר לטענה השנייה – בדבר אי-מוכנותו ואי-נכונותו של הכוח לבצע את משימת החילוץ – זוהי שאלה מקצועית, המחייבת בירור מעמיק. שני גורמים היו אחראים להכנת הכוח הנדון: האחד

הוא מפקד חטיבת הטנקים והאחר הוא מפקד החטיבה המרחבית, שהיה אחראי להפעלתה בשטח של חטיבת הטנקים. העובדה היא שאיש לא תיחקר את מפקד חטיבת הטנקים – מה שאולי אינו מפריך כליל את הטענה השנייה, אך בוודאי מעורר ספק באשר לקביעותיה הנחרצות.⁹

באשר לטענה השלישית, הנגועה ברשעות של ממש, אין דרך קלה יותר להפריך אותה מאשר ציון העובדה שאיש מבין מקבלי ההחלטות בזמן אמת לא ידע את שמו של הפצוע, ומכאן שאיש גם לא יכול היה לדעת אם מדובר ביהודי או בדרוזי. נוכח רשעותה של הטענה הזאת אולי אין זה מיותר להדגיש, כי לא זו בלבד שמקבלי ההחלטות לא ידעו מהי דתו של החייל הפצוע, השאלה הזאת כלל לא העסיקה אותם. מבחינתם היה במתחם הקבר חייל פצוע שיש לחלצו, ותו לא.

ההקשר והנסיבות

טעות חמורה היא לשפוט את ההחלטות שקיבלו המפקדים הישראליים על-פי מה שידוע לנו היום, לאחר 16 חודשי עימות עקובים מדם עם הפלסטינים. כאשר החל הקרב על מתחם הקבר, בימים הראשונים לפרוץ אינתיפאדת אל-אקצא, עדיין הייתה תחושה שישראל והפלסטינים הולכים לקראת הסדר מדיני ארוך-טווח, וכי פרץ האלימות הוא חריגה קצרה מהמגמה הזאת.

די אם אציין ששבועות ספורים לפני פרוץ העימות נפגשתי בקבר יוסף עם חאג' איסמעיל, מפקד כוחות המשטרה הפלסטיניים באיו"ש (מקביל במעמדו לאלוף פיקוד המרכז) על מנת לסכם תוכנית משותפת לנו ולפלסטינים להגנה על המתחם. התוכנית כללה שידורי טלוויזיה לאחור הן לחטיבה הישראלית והן לחטיבה הפלסטינית ובנייה מחדש של מבנה הישיבה שנשרף – הפעם מאבן במקום מפלסטיק דליק. הגדיל לעשות חאג' איסמעיל, כאשר הציע לי בשמו של היו"ר ערפאת לממן

סבירה, נכונה ונבונה. ההחלטה התבססה על ניסיון העבר הקרוב ונבעה בעיקר מההבנה שהיא בת ביצוע, ריאלית והמהירה ביותר. לא היה שום גורם שהטיל ספק בהערכה הזאת. במצב העניינים המורכב, שנבע מהסכמים חתומים שהתבססו על אינטרסים משותפים ורלוונטיים, אפשר היה לבנות על פינאי רפואי פלסטיני.

השתלשלות האירועים

יום שישי, ערב ראש השנה תשס"א, עבר בשקט בגזרת קבר יוסף. עד לכניסת החג עזבו אחרוני המתפללים היהודים את המקום.

למחרת, יום שבת, 30 בספטמבר, יצאה תהלוכה משכם והסתיימה בקרבות ירי באיזור כפר קליל. באירוע הזה נהרגו חמישה פלסטינים, ועשרות נפצעו. בעקבות זאת הועלתה במתחם הקבר רמת הכוננות והדריכות.

ביום א', 1 באוקטובר, בסביבות השעה 11, נערכו הלוויותיהם של הרוגי היום הקודם. בשעה שאלפי בני אדם ליוו את ההרוגים בדרכם האחרונה, נדרש כוח "כותונת פסים" לסיים את הכנותיו ולהתמקם בנקודת הזינוק שלו בכניסה לשכם. המח"ט, יוסי, התמקם בתל א-ראס.

בסביבות השעה 14 יצא המון אדם בריצה ממחנה הפליטים בלאטה הסמוך לעבר קבר יוסף ובדרכו "בלע" את מעט השוטרים הפלסטינים שהיו במקום. בתוך זמן קצר התמלאה רחבת הקבר במאות אנשים, שזרקו מכל הבא ליד לתוך המתחם – החל מחפצים ואבנים וכלה בבקבוקי תבערה. באותה עת כבר היו לוחמי המתחם בעמדותיהם. אוהלים שהיו במקום עלו באש. במקביל פתחו גורמי הקישור בשני הצדדים במגעים בניסיון להשתלט על המצב ולהרגיע את הרוחות.

עד מהרה גם נפתחה אש נק"ל מבתים סמוכים לעבר המתחם. מהאש הזאת נפצע מדחת יוסף בעת שהיה בעמדתו, והוא פונה לתוך מבנה הקבר, המוגן יחסית. צלפים של צה"ל ירו מתל

המגמה התרחש בלילה, שעות ספורות לאחר שנהרג מדחת יוסף ז"ל. מפקד חטיבת שומרון, אל"ם יוסי, נכנס למתחם הקבר על מנת לשוחח עם הלוחמים ולהכין את החלפת הכוח, לרענן ציוד ולחדש את האספקה, כולל תחמושת. "למרבה הפלא" בוצעה הכניסה של המח"ט ב"לנדרובר" פלסטיני של המח"ט המקביל.

אם אירועים נקודתיים ומדגמיים אלה אינם מספקים את הקוראים הספקנים, אפשר להוסיף את העובדה

פלסטיני יורה על מתחם הקבר

שגם יותר משנה לאחר תקרית הדמים בקבר יוסף המשיך צה"ל במקרים רבים להטיל על הפלסטינים את האחריות לשמירה על השקט. כך היה, למשל, לאחר שצה"ל פינה את שכונת אבו סנינא בחברון, שאותה כבש בספטמבר 2001 כדי לשים קץ לירי המתמשך ממנה לעבר השכונות היהודיות בעיר.

המסקנה העולה מהדברים האלה היא ברורה: נוכח מערכת היחסים העדינה והמורכבת עם הפלסטינים הייתה ההחלטה להפקיד בידיהם את פינאי הרפואי של מדחת יוסף ז"ל

את הבנייה כמחווה וכאות למחויבותו למלא אחר ההסכמים. המחווה זכתה לדחייה מנומסת.¹⁰

מחזות של מפגשי מח"טים משני הצדדים לסיכומו של יום לחימה או עימות לצורך סיכום והפקת לקחים היו שכיחים. כל צד הציג את הנפגעים שלו, את האירועים מנקודת מבטו ואת הלקחים המתבקשים. כל מפגש כזה הסתיים בסיכום, שבו פורטו הצעדים האופרטיביים להמשך הדרך.

שיתוף הפעולה הזה בין צה"ל לפלסטינים בא לידי ביטוי גם באירועי הנכבה ב-15 במאי 2000. בקבר יוסף החל היום ההוא בהתפרעויות המוניות, שכללו זריקות אבנים ובקבוקי תבערה לעבר המתחם וירי נק"ל. בשלב מסוים ניסו מפגינים לפרוץ לתוך המתחם, אך הניסיון הזה נהדף על-ידי הכוח שבמקום, תוך שהוא מסתייע בחיפוי של הכוח שהיה מוצב בתל א-ראס. מפקד המתחם נפצע בשלבים הראשונים של הלחימה, וכוח "כותונת פסים" הועמד בכוננות כדי לחצו, אך לא הופעל בסופו של דבר. לאחר כארבע שעות פינו שוטרים של הרשות הפלסטינית את הקצין לקבלת טיפול רפואי.¹¹

אם האירועים שתוארו לעיל נראים כלקוחים מעידן אחר וכבלתי רלוונטיים למה שעתיד היה להתחולל באינתיפאדת אל-אקצא, הנה תיאור אירוע מה-30 בספטמבר (דהיינו באחד הימים הראשונים לאינתיפאדת אל-אקצא ויום אחד בלבד לפני הקרב על מתחם קבר יוסף). באותו יום התנהלו קרבות בכפר קליל שבמבואות שכם, ובהם נהרגו חמישה פלסטינים, ונפצעו עשרות. בשלב מסוים התברר כי אחד הפצועים הוא בנו של מושל שכם. ראש מנהלת התיאום והקישור (רמת"ק) של שכם, מלווה ברופא ישראלי, נכנס לעיר באבטחה פלסטינית על מנת לעמוד על מצב הפצוע, ומשאיבחן הרופא את מצבו הקשה, פונה הפצוע הפלסטיני באמצעות מסוק של צה"ל לבית-החולים תל-השומר.¹²

אירוע נוסף המצביע על אותה

א-ראס ופגעו בכל מי שניסה להתקרב למתחם. מפקד המתחם, סואעד, דיווח על הנעשה בקול שקט ורגוע. מהדיווח שלו הבינו המפקדים, שמצב הפצוע כנראה קשה, אך הוא מיוצב ומטופל על-ידי הפרמדיק שבמקום.

אלוף הפיקוד וצוותו, שנמצאו בסיוור מוסק בגזרה, הצטרפו לחפ"ק המח"ט בתל א-ראס והתעדכנו באמצעות דיווח המח"ט וממראה עיניים.

בסביבות 15.30 התקבל דיווח על לוחם שנהרג מפיצוץ עצמי של רימון. עד מהרה התברר כי מדובר בדיווח שגוי, שמקורו באי-הבנה.

בחפ"ק התגבשה ההבנה שהאלטרנטיבה המועדפת היא שחילוץ של הפצוע יתבצע באמצעות הפלסטינים. באותו שלב היה למפקדים בחפ"ק ברור שמצבו של הפצוע קשה, וכי כל דקה שחולפת היא קריטית. לכן הופעלו כל ערוצי ההידברות ברמות הבכירות ביותר: גורמי קישור מול חאג' איסמעיל, השב"כ מול ג'יבריל רג'וב וראש המנהל האזרחי מול ראש עיריית שכם. הפלסטינים - בכל הערוצים שתוארו לעיל - הסכימו לקחת על עצמם את חילוץ הפצוע ואף נערכו לכך. בחפ"ק לא הסתפקו בדיווחים המרגיעים של הפלסטינים, אלא עקבו אחרי כל שלב בביצוע. כאשר דיווח ג'יבריל רג'וב על מיקומו ועל התקדמותו, אפשר היה לראות זאת מהתצפית. כמו כן ניתן היה לראות כיצד נערכים השוטרים הפלסטינים ברחבת הקבר לכניסת האמבולנס למתחם על-ידי כך שהם נעמדים בשורה וחוצצים בין הקבר לבין המוני האנשים. כמו כן ניתן היה לראות כיצד מנסה האמבולנס להיכנס פנימה, אך נבלם ונהדף על-ידי ההמון. לאחר מכן התקרב ההמון גם אל השוטרים הפלסטינים והפיץ אותם לכל עבר.

מסוקי קרב, ששהו כל העת באוויר, הופעלו בתיאום עם הפלסטינים וירו צרורות מתותחיהם לעבר מגרש סמוך. אולם הירי הזה לא הפחיד ולא הבריח

את הפורעים. בעקבות זאת ירו המסוקים לחצר בית-ספר שסמוכה מאוד למתחם הקבר. ההמון התפזר, אך מיעוטו נצמד לדפנות המתחם בידיעה שלשם לא יירו המסוקים.

שוב ושוב ניסו הפלסטינים להכניס אמבולנס למתחם הקבר. הם עשו זאת בכל פעם מכיוון אחר ובאמצעות מספר אמבולנסים. פעם אחת אף הצליח אחד האמבולנסים להגיע ממש עד לשער הקבר; ברשתות - עד לפיקוד - עבר הדיווח המיוחל שהפצוע מפונה, אולם

רושם רב על הפורעים, ואלה המשיכו במעשיהם.

בסביבות השעה 17 הגיע הרמטכ"ל לחפ"ק בתל א-ראס¹³.

בשלב מסוים עידכן אותי הרופא הפיקודי, אל"ם ארז, שמצבו של הפצוע קריטי, וכי יש לחלצו מייד, שכן נשקפת סכנה לחייו. אלוף הפיקוד עודכן בעובדה הזאת. עד אז שררה תחושה שמצבו של הפצוע קשה אך יציב, מה שבדיעבד התברר כלא נכון. יחד עם זאת יש להדגיש שהתחושה הזאת לא

פלסטינים ממוטטים את הגדרות של מתחם הקבר

השפיעה במאומה על ההבנה שיש לפנותו מהר ככל האפשר. גורם המהירות נתפס כל הזמן כמכריע, וזאת הייתה הסיבה שהוחלט לפנות את הפצוע באמצעות אנשיה של הרשות הפלסטינית. אלה אכן ניסו שוב ושוב להגיע למתחם, אך ללא הועיל.

בסביבות השעה 1720 הפסיק הפצוע לתקשר עם סביבתו, ונראה שבתוך פחות משעה לאחר מכן הוא נפטר. בכל אותו הזמן המשיכו האמבולנסים הפלסטיניים בניסיונותיהם להתקרב אל מתחם הקבר. אחדים מהניסיונות האלה היו בחסות אש שנורתה מהמסוקים.

לשאלה מדוע אם כן לא הופעל כוח

ברגע האחרון נסוג האמבולנס מפחד המתפרעים, בלי שלקח עימו את הפצוע. לעומת זאת המתפרעים הצליחו לקדם דחפור עד לקירות המוגנים של המתחם. אש תופת נפתחה לעברו מכיוון תל א-ראס, שכן לכולם היה ברור שחומות המתחם הם הקו האדום. אם אלה ייפרצו, יקיץ הקץ על המתגוננים. הדחפור הושבת בסופו של דבר באמצעות הירי, ומפעילו ברח.

חטיבת הטנקים, שהיא החטיבה האם של כוח "כותנת פסים", שהוזעקה כבר קודם לכן על-ידי קצין האג"ם הפיקודי, אל"ם יוסי (ששהו בחפ"ק), הגיעה והתייצבה במהירות שיא בקו עמדות מעל שכם. אך גם זה לא עשה

שהעניין הזה הוא תיאורטי והיפותטי ושייך לתחום מדעי הנפש, שכן הגדוד לא הופעל בסופו של דבר. כל הערכה היא לגיטימית, אולם אין שום אפשרות לקבוע שהערכה אחת טובה יותר מהערכה אחרת. למיטב שיפוט, גדוד "חרוב" בפיקודו של סא"ל גבי היה מוכן ונכון להילחם ולחלץ את מדחת יוסף ז"ל. בדיוק לתרחיש מעין זה התכונן הגדוד במשך חודשים ארוכים בכל שיטות ההכנה האפשריות בעשרות תרגילים שונים. גם כשהגדוד כונס בעמדת הזינוק לפריצה לקבר יוסף, ניצל המג"ד כל רגע להכנות ולתדריך אחרון למפקדים, כשהם מסתופפים בצל הנגמ"שים. המג"ד שלח את הסמג"ד ואת הקמ"ץ לתצפית על מנת שידווחו לו בזמן אמת ויעדכנו אותו באשר לתמונת המצב. למג"ד ולמח"ט היה ברור שהם עומדים לפרוץ פנימה בתנועה מהירה ככל האפשר בחיפוי של אש, מגיעים למתחם הקבר ומחלצים את הפצוע. בשיחה גדודית שקיים המג"ד לאחר האירוע הביעו הלוחמים תחושות של החמצה על שלא ניתן להם לבצע את המשימה, שאלה התכוננו באינטנסיביות רבה במשך כל כך הרבה זמן.¹⁵

בדקתי בזמן האירוע עצמו את מוכנות הגדוד ומצאתי אותו מוכן ונכון. לדעתי, כל מי שטען אחרת לא דייק לאמת ועשה עוול ליחידה, למפקדיה וללוחמיה.

אחרית דבר

כמעט שבוע ימים החזיקו המגינים מעמד במתחם קבר יוסף נגד התקפות חוזרות ונשנות של ההמון הפלסטיני, שאחדות מהן היו אף קשות יותר מהאירוע שבו נפצע ונהרג מדחת יוסף ז"ל. במהלך השבוע הזה הוחלף הכוח המקורי שהגן על המתחם בכוח רענן. ביום שישי, 6 באוקטובר, הורה אלוף הפיקוד לפנות את המתחם, לאחר הערכת מצב שהבהירה כי למחרת בבוקר צפויה מתקפה רבתי על הקבר. פקודת הפינוי קבעה כי יש להשלימו עד

הבסיסית. קצת פחות משנה לפני האירוע, בנובמבר 1999, נבדק הגדוד בהפעלה פיזית על-ידי המטה הכללי. תוצאות הביקורת היו: "בוצעה הפעלת 'כותונת פסים' לכל הגדוד... [החיילים והמפקדים] ביצעו משימתם היטב, ונראה כי תורגלו בכך מספר פעמים רב". כמו כן בדקה הביקורת את מערך ההגנה על קבר יוסף וקבעה: "מפקד הגדוד והמטה מכירים היטב את המתחם ואת כל הציוד והאמל"ח בו וכן את כל הפקודות השולטות".¹⁴

מתחם הקבר עולה באש

הגדוד תורגל ונבדק פעמים רבות באימונים, בתרגילים עם גייסות ובלי גייסות, בביקורת יזומה ובהקפצות. מספר שבועות לפני האירוע ביצע הגדוד תרגיל במתאר "כותונת פסים" במתקן האימון הפיקודי ביחס של אחד לאחד. את תפקידם של הנצורים במתחם קבר יוסף מילאו בתרגיל החיילים והמפקדים ממחלקת המודיעין החטיבתית.

הגדוד היה מוכן לבצע את משימתו הן מבנית ובסיסית והן מבצעית. חבל שמפקד החטיבה, אל"ם סמי, לא תחקר ותושאל כיצד הוא הכין את יחידתו לפני שהמבקרים יצאו במסקנות כל כך נחרצות ומפורכות.

באשר למוכנות הגדוד להילחם, הרי

"כותונת פסים" בשלב כזה או אחר, כאשר היה ברור שהפלסטינים רוצים לפנות את הפצוע, אך אינם מסוגלים לבצע זאת, התשובה היא שאנו דנים באירוע מתגלגל: בכל פעם היה נראה לנו שהנה הפינוי מצליח, עד לאכזבה ולניסיון הבא, שהיה מתבצע דקות מאוחר יותר. התוצאה הסופית הייתה שעוד ועוד זמן חלף ואבד בלי שהפצוע פונה מהשטח. מה שנראה כחוסר מעש מצד כוחות צה"ל נבע מכך שבשום שלב לא היה ברור שהפלסטינים לא יצליחו

במאמצי החילוץ שלהם. כשהתברר סופית שמצב הפצוע הוא קריטי, כבר לא נותר זמן לממש את אופציות "כותונת פסים" – אם הכוונה הייתה לחלץ את הפצוע בעודו בחיים.

מוכנות הכוח

כשאנו דנים במוכנותו של כוח, יש להבחין בין שלושה תחומים שונים: המוכנות המבנית והבסיסית, שלה אחראי מפקד החטיבה, המוכנות המבצעית, שלה אחראי מפקד החטיבה המרחבית, ומוכנות הכוח להילחם ולפעול. ברור שברמת הגדוד אחראי המג"ד לשלושת התחומים האלה.

הגדוד שהוקצע ל"כותונת פסים" עמד בכל תנאי הסף של המוכנות

השעה 4 לפנות בוקר – השעה שבה יוצאים תושבי מחנות הפליטים לתפילה. רק מתי מעט היו שותפי סוד להחלטה, על מנת שלא יאונה כל רע למחלצים. הפינוי תואם עם אנשי הרשות הפלסטינית ונוהל בסיועם. פקודת הפינוי קבעה כי בראש ובראשונה יש לפנות את הלוחמים, לאחר מכן את ספרי הקודש ולבסוף את אמצעי הלחימה שבמקום.

ביום שבת, 7 באוקטובר, בשעה 0435, ננעל שער המתחם על-ידי סא"ל אלכס, קצין הקישור, והוא הפקיד את המפתחות בידי הסמח"ט הפלסטיני.¹⁶ יותר משנה מאוחר יותר זכתה הפלוגה שהגנה על קבר יוסף בציון לשבח של אלוף הפיקוד. "בפעילויותיהם על מתחם קבר יוסף גילו לוחמי ט"ו דבקות במשימה, עוז רוח וחירוף נפש. על מעשים אלו מוענק לפלוגה ט"ו ציון לשבח זה".¹⁷

סיכום:

לא הפקרנו, לא הסברנו

בנסיבות המיוחדות ששררו בימיה הראשונים של אינתיפאדת אל-אקצא הייתה ההחלטה לפנות את מדחת יוסף ז"ל באמצעות הפלסטינים שקולה, נבונה ונכונה. באותה עת עדיין שררו מידה רבה של אמון ושל הסתמכות הדדיים, ואלה הוכיחו את עצמם לפני האירועים, במהלכם ואחריהם. אפילו היום, כשנראה כי נשברו כל הכלים, עדיין קיימת מידה מסוימת של הסתמכות הדדית כל אימת שלשני הצדדים יש אינטרסים משותפים. בקרב על קבר יוסף היה אינטרס משותף לנו ולגורמי הרשות לחלץ את הפצוע, והאינטרס הזה התנגש ברצון של ההמון המוסת ממחנות הפליטים. ההערכה שנוכל לחלץ את הפצוע בכוחות משותפים הייתה הגיונית וקבילה. לאור מצבו הקשה של הפצוע בתחילת האירוע ועקב ההחמרה במצבו בשלב מאוחר יותר הייתה זאת הדרך האפקטיבית יותר. סביר להניח שפריצה רועשת לכיוון הקבר הייתה נמשכת זמן

רב יותר.

מרגע שהתקבלה ההחלטה לחלץ את הפצוע באמצעות הפלסטינים, נעשה הדבר בצורה הנמרצת ביותר האפשרית תוך פיקוח הדוק של הרמות הגבוהות ביותר על כל שלב בפצוע. כמו כן אין לשכוח שמדובר היה באירוע מתגלגל. ברור שאילו כל הנתונים היו ידועים לנו מראש, דהיינו שהפצוע יחזיק מעמד כארבע שעות בלבד, ושהפלסטינים יישלו שוב ושוב בניסיונות לחלצו, אזי היה מופעל כוח "כותונת פסים" כבר מהדקה הראשונה. אך לא כך היו פני הדברים בשטח. באשר לכוח החילוץ – הוא היה מוכן

בקרב על קבר יוסף היה אינטרס משותף לנו ולגורמי הרשות לחלץ את הפצוע, והאינטרס הזה התנגש ברצון של ההמון המוסת ממחנות הפליטים

ונכון לבצע את משימת החילוץ ללא היסוס על-פי תוכנית ברורה, שתורגלה פעמים רבות.

כחודש לאחר הקרב על מתחם הקבר ביקרתי בקורס מ"כים במוצב שדמה שמדרום לבית-לחם. לשאלתי מי חושב שהפקרנו את מדחת יוסף התרומם יער של ידיים. כל החניכים וכל אנשי הסגל היו משוכנעים בכך. תיכונתי לשהות שם דקות ספורות, אך התעכבתי יותר משעה וחצי, שלאחריהן שוכנעו רובם שלא הפקרנו. מי שמוכן ונכון להקשיב ולנסות להבין את הסיטואציה ששררה במתחם הקבר באותם ימים ראשונים של אינתיפאדה, יסכים – להערכתי – עם הקביעה הזאת. אם המפקדים והלוחמים בסדיר ובמילואים יקבלו את ההסבר המלא – ולא רק דרך איגרת או כנס חד-פעמי – וישתכעו, אזי הקרנת האמת תעשה את שלה במעגלים רחבים יותר.

מקורות

1. "רעות – החייל יפעל מתוך אחריות ומסירות לחבריו לשירות ויחלץ תמיד לעזרתם, כשהם זקוקים לו או תלויים בו, חרף כל סכנה וקושי, עד כדי חירוף הנפש". מתוך: "רוח צה"ל".
2. נעשו שתי פעולות: כונס הפורום המבצעי בראשות הרמטכ"ל, ובו הוצגו ממצאי של צוות התחקיר בראשות אלוף (מיל) יורם יאיר. הופצה איגרת קח"ר ורח"ט תוה"ד "דבר לשטח מס' 7 – קבר יוסף: ערכים ושיקול דעת" מה-6 בדצמבר 2000.
3. סא"ל אלכס חייקוב, מפקד הקישור והתיאום בשכם, הלחימה בקבר יוסף – סיפור המעשה, 27 יולי 2001. הוצאה פנימית ללוח תפוצה מצומצם.
4. יהושע פרק כ"ד פסוק 32
5. שמואל ברקוביץ, מלחמת המקומות הקדושים, ירושלים, 2000, עמ' 303-304.
6. מתוך הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני, שנחתם בווינגטון ב-29 בספטמבר 1995, נספח 1 (הנספח הביטחוני); פרוטוקול בנושא ההיערכות מחדש והסדר הביטחון, סעיף 5, 2 ב', הסדרי הביטחון בגדה המערבית.
7. על בסיס התחקיר של מקצ"ר: אירוע מותו של שוטר מג"ב מדחת יוסף ז"ל בקבר יוסף בשכם, תחצ"ן, סימוכין אמ' 001, עמ' 55
8. ראו: אירוע קבר יוסף של תוה"ד/היסטוריה/חקר בט"ש, הד-10-12-00-71, עמ' 106, "מידת המוכנות והבשלות של כוח כותונת פסים ויכולתו המוערכת לבצע את משימתו". הדו"ח של תוה"ד מתבסס על ממצאיו של צוות תחקיר שמינה הרמטכ"ל בראשות אלוף (מיל) יורם יאיר.
9. על-פי שיחה עם אל"ם סמי, מפקד חטיבת הטנקים.
10. בהזדמנות הזאת, וכדרכם של הפלסטינים במשא-ומתן, ביקש חאג' איסמעיל בסוף המפגש מחווה נגדית מאיתנו – שניתן לפלסטינים המוסלמים זכות תפילה בקבר רחל.
11. מתוך תחקיר תחצ"ן, שם, עמ' 55
12. אלכס חייקוב, שם, עמ' 10
13. תחקיר מקצ"ר ה-50-01 בט מה-6 בינואר 01, עמ' 3 ותחקיר תוה"ד היסטוריה, חקר בט"ש הד-10-12-00-71 עמ' 103
14. מתוך דו"ח סיכום ביקורת כו"כ בחטיבה 500 של אג"ם ב"ם מנ"ס 35 2510 מה-8 בפברואר 2000, עמ' 29-30
15. על-פי שיחה עם המג"ד, סא"ל גבי, ועל-פי עדותו.
16. אלכס חייקוב, שם, עמ' 38
17. מתוך כתב הצל"ש לפלוגת מג"ב ט"ו, שהוענק לה על-ידי מפקד פיקוד המרכז, אלוף איציק איתן, בטקס שנערך בימק"א בירושלים ב-17 בדצמבר 2001.

